

BİR DEVLET GÖREVİ OLARAK EĞİTİM

Doçent Dr. Nur SERTER

Devletin sosyal görevleri arasında eğitim önemli bir yer işgal etmektedir. Devleti eğitime müdahaleye sevk eden sebepleri ekonomik ve sosyal yönleriyle değerlendirmek mümkündür. Sanayileşme ve modernleşme konularındaki atılımlar eğitimin ekonomi için taşıdığı önemi giderek arttırmakta ve iktisatçıları eğitimin ekonomik gelişmeye olan katkısını araştırmaya sevk etmektedir. Eğitimin sosyal hayata olan etkisi ve düzenleyici fonksiyonu da üzerinde önemle durulmasına sebep olan bir diğer yönünü teşkil etmektedir. Toplumun kültür düzeyini arttırmak, bilinçli ve sosyal huzura kavuşmuş bir toplum yaratmak ancak eğitim seviyesinin yükseltilmesi ile gerçekleştirilebilmektedir.

Eğitimin devletin sosyal görevleri arasında yer almasının sebeplerini sözkonusu hizmetin planlamaya ihtiyaç gösteren ve uzun dönemli plan ve programlarla düzenlenmeyi gerektiren yaygın ve geniş kapsamlı bir hizmet özelliği taşımasının yanısıra, devlet bütçelerinde önemli yer tutan finansman olanaklarını da gerektirmesine bağlamak gerekir.

Eğitimin topluma etkin ve eşit şekilde sunulması eğitim politikalarının başta gelen prensibidir. Bu prensip ise devletin eğitime müdahalesinin zorunluluğunu açıkça belirlemektedir. Eğitimin etkinliği üzerinde durulduğunda, fayda-maliyet analizine gidilecek ve faydanın maksimizasyonuna çalışılacaktır. Ancak bu analizde ölçülmesi kolay olan maliyet unsurunun yanında ölçülmesi zor olan fayda unsuru karşımıza çıkmaktadır. Faydanın "üretim" açısından maksimizasyonu, eğitilmiş kişiyi geleceğin işgücü olarak değerlendirmekle mümkündür. Böylece eğitilmiş kişi, gelecekteki istihdam ve ücret

şartlarını garantiye alırken, devlet de eğitime yaptığı harcama karşılığında (eğitimin maliyeti) daha yüksek produktivite ile çalışan ve daha fazla üretimde bulunan işgücüne sahip olmaktadır. Böylece insangücüne yapılan yatırım yeni bir makineye yapılan yatırım gibi ücret artışı sağlamaktadır¹.

Eğitimin sağladığı sosyal faydanın ise ölçülmesi daha zordur. Sosyal faydayı şahsiyeti geliştirecek bilgi ve görgü kazanmak, yeni bilgi ve fikirlerin doğmasına ortam hazırlayacak araştırmalar yapmak ve daha etkin bir hükümet teşekkülü, demokrasinin korunması ve işlemesi ve sosyal bütünlüğün temini ve nihayet sağlıklı bir toplum için kültürel ve sosyal alışkanlıklar yaratmak yolu ile bir aile birliğini kurmak şeklinde özetlemek mümkündür.

Eğitimin eşitlik ilkesi ise, bu hizmetin toplumun her katına eşit şekilde sunulması ve herkesin bu hizmetten eşit olarak yararlanması anlamına gelmekte ve eğitimin hür olması özelliğini içermektedir.

Eğitimin etkinliği ve bu hizmetten eşit şekilde yararlanma şartları da devletin eğitim sistemine müdahalesini zorunlu hale getirmekte ancak maddi imkânların sınırlılığı bu ilkelerin devamlılığını da tehdit etmektedir.

Devlet hemen her ülkede eğitime müdahale etmek gereğini duymuştur. Ancak bu müdahale mutlak surette eğitimin devletçe finanse edileceği anlamını da taşımamaktadır. Zira, daha önce de değinildiği gibi, eğitim sistemlerinin etkin, eşit ve rasyonel olabilmeleri devlet tarafından planlanmalarını esas zorunluluk olarak ortaya koymaktadır.

Ancak eğitimin net sosyal faydası, net özel faydasını aştıkça, devlet eğitim hizmetlerini tüm masrafı tüketiciye ait olmayacak şekilde karşılamak veya özel öğrenimi desteklemek zorunluluğu ile karşı karşıya kalmaktadır. Amaç topluma sunulan eğitim hizmetlerinin kalite ve kantite bakımından artırılmasıdır. Devletin eğitimi finanse etmesi, bu hizmetten yararlananlara iş ve gelir imkânı yarattığından, hizmetten yararlanan grup lehine bir gelir transferi de söz konusu olmakta ve gelir dağılımı bu grup lehine değişmektedir².

1) Le Grand Julia, Robinson Ray; The Economics of Social Problems, G. Britain 1976, sh. 54.

2) Sheehan John; The Economics of Education, London 1973, sh. 70.

Eğitimin kişisel olarak istihdam ve gelir şartları üzerindeki olumlu etkisinin yanısıra devletin "insangücü politikası" açısından da bir devlet görevi olarak taşıdığı önem büyüktür. Eğitim politikasının uzun dönemli perspektifler içinde insangücü politikasından ayrı olarak ele alınması düşünülemez. İnsangücü planlamasının yapılmadığı ve eğitim politikasının insangücü taleplerine göre yönlendirilmediği bir ekonomide, yetişkin eğitim görmüş insangücü eksikliği ekonominin kalkınma hızını aleyhte etkileyeceği gibi, insangücü fazlası da ortaya bir "vasıflı eleman işsizliği" sorunu çıkaracaktır. Bu durum eğitim hizmetlerine yapılan harcamaların israfına yol açacak ve eğitilmiş elemanların işsiz kalması toplumdaki sosyal huzursuzluk ve gerginlikleri arttıracaktır.

Eğitim sürelerinin uzunluğu da dikkate alınırsa hangi alanlarda ne miktarda eğitim görmüş elemana ihtiyaç olacağı konusunda bireylerin önceden tahmin yürütebilmelerinin imkânsızlığı açıkça görülmektedir. Bu nedenle eğitim yatırımlarına yön vermek ve insangücünü gerekli alanlara kanalize etmek için devletten veya bir devlet organından destek görmek zorunluluğu doğmaktadır.

Çeşitli ülkelerde devletin eğitime müdahalelerinden örnekler

İngiltere'de eğitim, sanayi devrimi sonrasına kadar özel kurumlarca düzenlenmekteydi. 1870 ve 1902 tarihli ilk öğretimi yaygınlaştıran ve orta öğretimi talep eden herkese ulaştırmayı amaçlayan kanunlar dahi özel eğitim kurumlarına büyük yer ayırmıştı. Devlet ancak özel eğitim kurumlarının yetersiz kaldığı alanlarda eğitime müdahale etmiş, daha sonra da herhangi bir merkezi koordinasyona girmemiştir.

İngiltere'de halen yürürlükte bulunan eğitim kanununun çatısını teşkil eden 1944 sayılı kanun ile lokal otoritelere yetki verilmiş ve desantralizasyon savunulmuştur³.

İngiltere'de eğitime yapılan kamu harcamaları harp sonrası dönemde hızlı artarak 1956 da GSMH'nin % 9 una, 1970 lerde ise % 13 üne ulaşmıştır. 1956-1975 arasında eğitimin GSMH daki payı aşağıda tabloda gösterilmiştir.

3) Sheehan John; age., sh. 75.

İngiltere'de Eğitime Yapılan Kamu Harcamaları

Eğitim harcamaları	1956	1961	1966	1971	1972	1973	1974	1975
Cari fiatlarla (Sterlin)	636	1012	1768	3023	3559	4083	4746	6840
Toplam kamu harcamalarının % si olarak	9.02	10.23	12.17	12.96	13.41	13.33	12.16	13.32
Faktör fiatlarıyla GSMH'nın % si olarak	3.45	4.14	5.28	6.09	6.41	6.30	6.34	7.27

Kaynak : Sandford Cedric, sh. 193.

Tablodan da görüleceği gibi, 1956-1975 arasında eğitimin GSMH daki payı % 3.45 den % 7.27 ye yükselerek büyük bir artış kaydetmiştir. Bu artışın sebeplerinden birisi demografik niteliktedir. 1956 da üniversite öğrenimini seçenlerin çok yüksek olduğu bir dönem olmuştur. Bunun yanısıra yüksek öğrenim yapmak isteyenlerin sayılarındaki sürekli artış, bu oranın yükselmesini etkilemiştir.

Eğitim harcamalarının artışı devletin maddi bakımdan güçlenmesi ile yakından ilgilidir. Devlet güçlendikçe eğitim harcamaları artmaktadır. Ancak bu artışın çok fazla olduğunun tesbit edilmesi üzerine İngiltere'de "Public Expenditure White Paper" ile 1979-1980 eğitim harcamalarında önemli bir kısıntı yapılmıştır. Bu itibarla eğitim harcamalarının GSMH'daki yüzdesi 1980 e kadar düşüş gösterecektir. Ayrıca doğum oranlarının düşmesi, okulu terk edenlerin artması ve yüksek öğretime olan talebin azalması bu oranları negatif yönde etkilemektedir.

Amerika Birleşik Devletlerinde ise mahalli hükümetler, özel ve devlet üniversiteleri merkezi olmayan bir planlama içinde yer alan etkin karar mercileridir.

Buna karşılık Avrupa eğitim sistemleri Fransız etkisinde kalarak büyük çapta merkezileşmiştir. Bu ülkelerde merkezi karar alma or-

ganı görevi, sözkonusu ülkelerin Eğitim Bakanlıklarınca üstlenilmiştir. Ancak merkezileşmekten kastedilen, önemli kararların merkezden alınması anlamına gelmez. Burada amaç eğitim konusunda merkezi bir planlamanın yapılarak on ve daha fazla yıllık eğitim planlaması için uzun dönemli perspektifler içinde kararlar alınmasıdır⁴. Uzun dönemde alınacak kararlar arasında gelecekteki öğrenci kapasiteleriyle ilgili tahminlere bağlı olarak öğretmen ihtiyacının tesbiti ve öğretmen okullarının açılması önemli bir yer tutar. Bunun yanı sıra eğitimin ekonomik planlama hedefleri ile de bağdaştırılması gerekir. Nüfusun yapısı, çalışma çağı nüfusu ve buna bağlı olarak insangücü tahminleri yapılarak, insangücünün eğitimi ile ilgili geleceğe yönelik eğitim yatırımlarına girişmek gerekir. Sanayi bölgeleri önceden saptanarak bu bölgelerde işgücüne vasıf kazandıracak girişimlerde bulunmak, eğitim planlamacılarının görevleri arasında yer alır. Mesleki ve teknik eğitim kurumlarının açılması ve talep edilecek mesleki alanlarda eğitim verilebilmesi için önceden yapılacak uzun dönemli planlara ihtiyaç vardır. Yine bu meslek okullarında görev alacak öğretmenlerin kalite ve kantite itibarıyla saptanarak yetiştirilmeleri planlama organlarının devletle işbirliği sayesinde gerçekleştirilebilir.

Asya, Afrika ve Latin Amerika'da pek çok az gelişmiş ülke eğitim sorununun çözümünü eğitim planlamasında aramaktadırlar.

Devletin eğitim hizmetlerine kamu yararı açısından maddi destek sağlaması ise, ancak onun maddi imkânları ile sınırlıdır. Devlet bütçelerinde eğitime ayrılan harcamalar bu konuya ışık tutmakta faydalı olacaktır.

A.B.D.'de eğitim harcamaları 1950-1972 arasında % 91,5 oranında artış kaydetmiştir. Buna karşılık 1950 de toplam kamu tüketim harcamalarında eğitimin oranı % 10,9 iken 1972 de bu oran % 6 ya düşmüştür⁵.

Federal Almanya'da 204,6 milyar DM.lık 1978 devlet bütçesinde eğitime ayrılan fon 4,2 milyar DM.dır, yani bütçenin % 2 sidir⁶.

4) Seehan John; age., sh. 75.

5) Statistical Abstract of the U.S. 1973, sh. 286.

6) Frankfurter Rundschau, 21 Sept. 1978.

Norveçte 1971-1977 döneminde eğitim harcamaları 3153 milyon krandan 7037 milyon krona yükselmiş yani % 133,5 lik bir artış göstermiştir. İsveçte ise aynı dönemde eğitim harcamaları 7475 milyon krandan 14363 milyon krona ulaşmış, yani % 92 lik bir artış kaydetmiştir⁷.

Türkiye'de Devletin Eğitim Politikası

Türkiye'de devletin eğitime ilk müdahalesi başarılı bir sonuç vermemiş olan ve Cumhuriyet öncesine dayanan bir girişimdir. 8 Ekim 1913 de çıkarılmış olan ve 7 ilâ 16 yaşları arasındaki tüm çocukların resmi ya da özel ilkokullara devamını emreden kanun, ancak kısmen uygulanabilmekle beraber Türk eğitim politikasının temelini teşkil etmektedir. Bu kanunla devlet ilk defa olmak üzere bir eğitim seferberliğine girişmiş ve eğitimi zorunlu hale getirmiştir.

3 Mart 1924 de ise laikleşme akımına uyularak o zamanın Eğitim Bakanı olan Vasıf Bey tarafından din eğitimi yapan okullar kapatılarak yerine Cumhuriyet hükümetinin yeni ilkokulları açılmıştır. "Mahalle Mektepleri"nin yerini alan bu okullarda dilbilgisi, tarih, coğrafya, aritmetik gibi konular öğretilmeye başlanılmıştır⁸.

Gerek okul yapılarının değiştirilmesi, gerek öğrenilmesi güç olan Arap alfabesinin yerine Latin alfabesinin ikamesi ile okur yazarlık oranı hızla yükselmeye başlamıştır.

Bu dönemden sonra bütün okullar devletin kontrolü altına alınarak Millî Eğitim Bakanlığınca denetlenmeye başlanılmıştır. Böylece Türkiye'de eğitimin halen devam etmekte olan "parasız olma" özelliği Cumhuriyetin ilk yıllarında başlatılmıştır. Yine bu dönemde bir kısım öğrenciye devlet hesabına yatılı okuma imkânı sağlanmış ve üniversite öğrencilerinin bir kısmı da mezuniyet sonrası devlet hesabına zorunlu hizmet görmek kaydıyla burslarla desteklenmiştir. Osmanlı İmparatorluğundan devralınan Türk toplumunun kültürel şartlarının devleti eğitime mutlak bir müdahalede bulunmak zorunda bıraktığı aşikârdır. Ancak uzun dönemde sonuç alınabilecek yatırımlar devletin eğitime olan müdahalesini giderek arttırarak devam etmiştir.

7) 1976 Year Book of National Accounts Statistics.

8) Toynbee Arnold; Türkiye, İstanbul 1971, sh. 269.

Cumhuriyet döneminde 1924 Anayasası 80. maddesinde eğitimin devlet gözetim ve denetimi altında bulunduğunu şöyle ifade etmektedir. "Hükümetin gözetim ve denetimi altında ve kanun çerçevesinde her türlü öğretim serbesttir." Aynı Anayasanın 87. maddesi de "Kadın, erkek bütün Türkler ilk öğretimden geçmek ödevindedirler. İlk öğretim devlet okullarında parasızdır." demekle ilköğretimin zorunluluğunu ve devletçe finanse edileceğini vurgulamıştır.

Sosyal nitelikte başkaca bir hükmün yer almadığı 1924 Anayasasının yalnızca eğitim konusunda getirdiği zorunluluk ve devletin bu konuda yüklendiği sorumluluk Türk toplumunun kültür düzeyinin mutlak bir müdahaleye ihtiyaç hissettirdiğini açıkça ifade etmekte ve eğitim sorununa tüm sosyal sorunlar içinde öncelik kazandırmaktadır.

1961 Anayasasının 21. ve 50. maddeleri de eğitime ayrılmıştır. 21. madde 1924 Anayasasındaki 80. maddeden fazla bir fark göstermemekte ve "eğitim ve öğretimin devlet gözetim ve denetimi altında serbest olduğunu" ifade etmektedir.

50. maddede ise "Halkın öğretim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlama devletin başta gelen ödevlerindedir. İlk öğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için mecburidir ve devlet okullarında parasızdır. Devlet maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, en yüksek öğrenim derecelerine kadar çıkmalarını sağlamak amacıyla burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır." demek suretiyle devletin eğitim konusundaki görevlerini genişletmiş bulunmaktadır.

Devletin bir eğitim politikası saptamasının zorunluluğu Türk Milli Eğitiminin amaçları ve temel ilkeleri dikkate alındığında daha açık olarak gözler önüne serilmektedir.

1739 sayılı ve 14.6.1973 tarihli Milli Eğitim Temel Kanununda Türk Milli Eğitiminin temel amaçları ve ilkeleri şöyle ifade edilmektedir:

Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları

1. Atatürk inkılablarına ve Anayasanın başlangıcında ifadesini bulan Türk Milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, in-

sani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını ve milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan milli, demokratik, laik sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak; Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu arttırmak, öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır.

Özel Amaçlar

Türk eğitim ve öğretim sistemi, bu genel amaçları gerçekleştirecek şekilde düzenlenir ve çeşitli derece ve türdeki eğitim kurumlarının özel amaçları, genel amaçlara ve aşağıda sıralanan temel ilkelere uygun olarak tesbit edilir.

Amaçlar bölümünde görüleceği gibi sözkonusu hedeflere ulaşacak bir eğitim politikası saptamak ve yürütmek ancak devletin gücü ile imkân dahiline girmektedir. Zira sözkonusu ilkeler devletin ve milletin geleceğini güven altına alacak nesiller yetiştirmeyi hedef aldığından bu derece önemli bir sorumluluğu devletin üstlenerek gereken önlemleri içeren bir politika saptaması zorunludur.

Türk Milli Eğitiminin temel ilkeleri bölümünde sıralanan ilkelere de ancak devlet gücü ve planlaması, denetimi ile gerçekleştirilebilecek niteliklere sahiptir.

Bu ilkeler şöyle sıralanmaktadır:

1. *Genellik ve eşitlik :*

Eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet ve din ayırımı gözetilmeksizin herkese açıktır. Eğitim hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanımaz.

2. *Ferdin ve toplumun ihtiyaçları :*

Milli Eğitim hizmeti Türk vatandaşlarının istek ve kabiliyetleri ile Türk toplumunun ihtiyaçlarına göre düzenlenir.

3. *Yöneltme :*

Fertler, eğitimleri süresince, ilgi, istidat, kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda çeşitli programlara veya okullara yöneltilerek yetiştirilirler. Milli eğitim sistemi her bakımdan, bu yöneltmeyi gerçekleştirecek biçimde düzenlenir.

Yöneltmede ve başarının ölçülmesinde rehberlik hizmetlerinden ve objektif ölçme ve değerlendirme metodlarından yararlanılır.

4. *Eğitim hakkı :*

Temel eğitim görmek her Türk vatandaşının hakkıdır. Temel eğitim kurumlarından vatandaşlar ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde yararlanırlar.

5. *Fırsat ve imkân eşitliği :*

Eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkân eşitliği sağlanır.

6. *Süreklilik :*

Fertlerin genel ve mesleki eğitimlerinin hayat boyunca devam etmesi esastır. Gençlerin eğitimi yanında, hayata ve iş alanlarına olumlu bir şekilde uymalarına yardımcı olmak üzere, yetişkinlerin sürekli eğitimini sağlamak için gerekli tedbirleri almak da bir eğitim görevidir.

7. *Atatürk İnkılâpları ve Türk Milliyetçiliği :*

Eğitim ve sistemimizin her derece ve türü ile ilgili ders prog-

ramlarının hazırlanıp uygulanmasında ve her türlü eğitim faaliyetlerinde Atatürk inkılabları ve Anayasanın başlangıcında ifadesini bulmuş olan Türk Milliyetçiliği temel olarak alınır. Milli ahlak ve milli kültürün bozulup yozlaşmadan kendimize has şekli ile, evrensel kültür içinde korunup geliştirilmesine önem verilir.

Milli birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olan Türk dilinin eğitimin her kademesinde, özellikleri bozulmadan ve aşırılığa kaçılmadan öğretilmesine önem verilir; çağdaş eğitim ve bilim dili halinde zenginleşmesine çalışılır ve bu maksatla Millî Eğitim Bakanlığınca gereken tedbirler alınır.

8. Demokrasi Eğitimi :

Güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevi değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışılır; ancak eğitim kurumlarında Anayasada ifadesini bulan Türk Milliyetçiliğine aykırı siyasi ve ideolojik telkinler yapılmasına ve bu nitelikteki günlük siyasi olay ve tartışmalara karışılmasına hiçbir şekilde meydan verilmez.

9. Lâiklik :

Türk eğitiminde lâiklik esastır. Din eğitimi ve öğretimi ancak kişilerin kendi isteği ve küçüklerin de kanuni temsilcilerinin isteğine bağlı olarak verilir. Bu istek kayıt esnasında veliler tarafından okul idaresine yazılı olarak bildirilir.

10. Bilimsellik :

Her derece ve türdeki ders programları ve eğitim metodlarıyla ders araç ve gereçleri, bilimsel ve teknolojik esaslara ve yeniliklere, çevre ve ülke ihtiyaçlarına göre sürekli olarak geliştirilir. Eğitimde verimliliğin arttırılması ve sürekli olarak gelişme ve yenileşmenin sağlanması bilimsel araştırma ve değerlendirmelere dayalı olarak yapılır. Bilgi ve teknoloji üretmek ve kültürümüzü geliştirmekle görevli

eğitim kurumları gereğince donatılıp güçlendirilir, bu yöndeki çalışmalar maddi ve manevi bakımdan teşvik edilir ve desteklenir.

11. Planlılık :

Millî eğitimin gelişmesi iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınma hedeflerine uygun olarak eğitim-insangücü-istihdam ilişkileri dikkate alınmak suretiyle sanayileşme ve tarımda modernleşmede gerekli teknolojik gelişmeyi sağlayacak mesleki ve teknik eğitime ağırlık verecek biçimde planlanır ve gerçekleştirilir. Mesleklerin kademeleri ve her kademedeki unvan, yetki ve sorumlulukları kanunla tesbit edilir ve her derece ve türdeki örgün ve yaygın mesleki eğitim kurumlarının kuruluş ve programları bu kademelere uygun olarak düzenlenir. Eğitim kurumlarının yer, personel, bina, tesis ve ekleri, donatım, araç gereç ve kapasiteleriyle ilgili standartlara göre optimal büyüklükte kurulması ve verimli olarak işletilmesi sağlanır.

12. Karma eğitim :

Okullarda kız ve erkek karma eğitim yapılması esastır. Ancak eğitimin türüne, imkân ve zorunluluklara göre bazı okullar yalnızca kız ve erkek öğrencilere ayrılabilir.

13. Okul ile ailenin işbirliği :

Eğitim kurumlarının amaçlarının gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak için okul ile aile arasında işbirliği sağlanır. Bu maksatla kurulacak okul aile birlikleri, maddi imkânlardan yoksun öğrenciler ile okulun veya okul tarafından seçilecek kardeş okullarının zararı ihtiyaçlarına sarfedilmek üzere her çeşit yardım ve bağış kabul edilebilir. Yardım ve bağışların alınma, sarf edilme ve denetlenme şekli ve esasları Millî Eğitim Bakanlığınca hazırlanacak yönetmeliklerle düzenlenir.

14. Her yerde eğitim :

Millî eğitimin amaçları yalnız resmi ve özel eğitim kurumlarında değil, aynı zamanda evde, çevrede, işyerlerinde, her yerde ve her fırsatta gerçekleştirilmeye çalışılır. Resmi, özel ve gönüllü her kuruluşun eğitimle ilgili faaliyetleri, Millî Eğitimin amaçlarına uygunluğu bakımından Millî Eğitim Bakanlığının denetimine tabidir.

Yukarıda sıralanan Türk Millî Eğitiminin temel ilkeleri, kapsam ve nitelikleri itibariyle devletin müdahale gereğini açıkca sergilemektedir.

Bu ilkeleri tek tek inceleyecek olursak; genellik ve eşitlik, ferdin ve toplumun ihtiyaçları, eğitim hakkı, fırsat ve imkân eşitliği, eğitimin sürekliliği ilkeleri ancak devletin gücü ile karşılanabilecek özellikleri taşıyan ilkelerdir. Eğitimin herkese açık ve eşit oluşunu sağlamak devletin Anayasal bir görevidir. Eğitimin Türk toplumunun ihtiyaçlarına göre düzenlenmesinde bu ihtiyaçları tayin ve tesbit edecek merci devlet olduğu gibi yine bu ihtiyaçlar doğrultusunda bir eğitim politikası saptamak da devletin görev ve sorumluluğu altındadır. Her Türk vatandaşının eğitim görmek hakkı Anayasaca teminat altına alınmıştır. Eğitimin fırsat ve imkân eşitliğine göre düzenlenmesi ise sosyal devlet anlayışının bir parçası olup, devletin sorumluluğu ve gücü ile çözümlenebilir. Eğitimin sürekliliğini sağlamak üzere gerekli tedbirleri almak da devletin görevleri arasında sayılabilir.

Eğitim sisteminin Atatürk inkılabları ve Türk Milliyetçiliğine uygun olarak sürdürülmesi de Anayasa da yer alan bir prensiptir. Diğer prensipler de esas itibariyle devletin planlayıcı ve düzenleyici rolüne ihtiyaç hissettirmektedirler. Bu nedenle Türk Millî Eğitiminin amaç ve ilkeleri devletin eğitime müdahale ihtiyacını açıklığa kavuşturduğu gibi, devletin eğitim politikasına belli başlı hangi konularda şekil verdiğini de ortaya koymak bakımından önem taşımaktadır.

Cumhuriyet döneminde ilk öğretimin zorunlu kılınması ve "parasız" olması şartlarına rağmen, istenilen sonuca ulaşamamış olduğunu bir kaç rakam ile kanıtlamak mümkündür. 1957 yılında Türkiye'de okur-yazar olmayanların oranı % 61, ilkokula gidenlerin okul çağındakilere oranı % 40,4, orta okula gidenlerin okul çağındakilere oranı ise % 3,3 idi. Eğitim seviyesinin düşüklüğü, diğer sosyal sorunlarla birlikte devlete planlama yapma görevi yüklemiş ve 1961 Anayasasından sonra başlayan plânlı dönemde Türkiye'nin eğitim sorununa ilişkin geleceğe yönelik projeksiyonlar yapılmaya başlanılmıştır. Bu projeksiyonlar çerçevesinde Türkiye'deki okul, öğretmen, eğitim araç ve gereci ihtiyacı tesbit edilmiş, eğitim yatırımları bölgelere ve ihtiyaca göre yönlendirilmeye başlanılmıştır.

Nitekim önceleri okur-yazar oranını arttırmak için örgün ve yaygın eğitim kuruluşları aracı ile girilen eğitim seferberliği plânlı dönemle birlikte sanayi-insangücü-eğitim ilişkisini zorunlu hale getirmiştir.

Eğitim planlı dönemle birlikte kalkınmanın en etkili araçlarından biri olarak kabul edilmiş ve "ulaşılacak istenen düzenin değerlerini yetiştirmek, toplumun bu hedefe yöneltecek kişi ve grup davranışlarını yaratmak, buna engel olabilecek değer ve davranışları değişme"nin temel aracı olarak kabul edilmiştir.

Kalkınma sürecinin bir parçası olarak eğitim sistemi fertlerin topluma ve ekonomiye uygun sayı ve nitelikte yetiştirilmelerini ve toplumdaki gelişime yapıcı katkıda bulunmalarını sağlamada etken bir göreve sahiptir.

Fertlerin insan ve vatandaş olarak niteliklerinin eğitimin her kademesinde uygulanan eğitim programlarında tesbit edilmesi ve bunun için ülke şartlarına göre, Türk ulusuna has, Atatürk ilkeleriyle uyumlu, laik ve sosyal devleti nitelikleri ile tutarlı ve kalkınma çabalarına olumlu katkıyı özendirici yönde değerler geliştiren kültür muhtevasına sahip bir eğitiminin kurulması önem taşımaktadır.

Eğitim sisteminin büyüklüğü, niteliği, gelişme yönü ve yapısal çerçevesinin toplumun ve ekonominin ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi planlı dönemde ele alınmış fakat yeterince gerçekleştirilememiştir. Ayrıca sayıca da öngörülen gelişme hedeflerine ulaşamamıştır.

Birinci ve İkinci Planlarda fertlerin belli bir temel eğitim imkânından yararlanması ve bunun üstündeki eğitimin kişilerin yeteneklerine göre ve kalkınmanın gerektirdiği alan ve sayılarda sağlanması yolu ile kişi ve toplum ihtiyaçlarının bağdaştırılması esas alınmıştır.

Eğitim sisteminin toplumun bütününden bağımsız olarak ele alınması ve geliştirilmesi inkânsız olduğu halde, planlı dönem uygulamasında eğitim sistemi ile diğer ekonomik ve sosyal sistemler arasındaki ilişkiye gereken ağırlık verilmemiştir.

9) Başbakanlık Devlet Plânlama Teşkilâtı; Kalkınma Plâni, Birinci Beş Yıl (1963 - 1967), Ankara 1963, sh. 441.

Millî Eğitim Bakanlığında başlatılan "Eğitim Reformu" çalışmaları, mevcut eğitim sisteminin yukarıda belirtilen sakıncaları giderme ve yenilikler getirme yönünde çaba göstermesine rağmen, bu çalışmaların genel kalkınma planı ile ilişki kurulmadan yürütülmesi nedeniyle bütünlüğe kavuşamamıştır¹⁰.

Planlı dönemle birlikte Türkiye'de eğitim imkanından yararlananların sayılarının arttığı ve eğitimin yaygınlaştırıldığı bir gerçektir. Nitekim 1957 de % 39 olan okur-yazar oranı 1965 de % 48'e, 1970 de % 55.1'e ve 1975 de ise % 62,9'a yükselmiştir. İnsangücü sayısında önemli artışlar olmasına rağmen istenilen nitelikte insangücünün zamanında yetiştirilmesinde ve doğru kullanımında tikanlıkları devam etmiştir. Bu nedenle eğitim politikalarında mesleki-teknik öğrenime verilen önem artmış ve III. Beş Yıllık Kalkınma Planında yaygın eğitim kuruluşları arasında pratik sanat okullarına yer verilmiştir.

1971 yılında ilköğretimin ülke nüfusunun % 100 ünü kapsamaya öngörüldüğü halde, gerçekleşme % 83,5 dolaylarında olmuş, bu oran 1975-976 da % 87.1'e, 1977-1978 de ise % 87,5'e yükselmiş, fakat planda öngörülen hedeflere ulaşamamıştır.

Temel eğitimin ikinci kademesi olan orta okullardaki okullaşma oranları ise, 1973-1974 de % 33,8, 1974-1975 de % 33,4, 1975-1976 da % 34,2, 1976-1977 de % 33,7 ve 1977-1978 de % 34,9 ile planlamanın altında bir seyir izlemiştir.

Eğitim politikasının planlarda öngörülen hedeflere uygun bir gelişme gösterebilmesi devletin maddi imkânlarına da büyük ölçüde bağlıdır. Eğitim yatırımlarının öngörülen seviyede tahsis edilememesi ve gerçekleşmenin düşük olması eğitim hedeflerinin karşılanmasında güçlükler yaratmıştır. Yatırımların gerçekleşmesinde geri kalmaların sebepleri uygulamada planlanan hedeflerden sapılması, programlarda saptanan maliyet sınırı içinde yatırımların gerçekleştirilememesi ve yine programlanan sürede tamamlanamaması olarak özetlenebilir.

10) Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilâtı; Yeni Strateji ve Kalkınma Planı, Üçüncü Beş Yıl (1973 - 1977), Ankara 1973, sh. 710.